

Дослідження довело, що основними формами фінансування вищих навчальних закладів за основною діяльністю є державний контракт (замовлення) та угоди з підприємствами, громадянами й іншими особами.

У Законі України "Про вищу освіту" наголошується на необхідності встановлення нормативів фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення вищих навчальних закладів (штатна чисельність співробітників, співвідношення кількості студентів і викладачів, навчальне навантаження викладачів, розміри земельних ділянок, фінансування наукових досліджень, утримання навчальних аудиторій і лабораторій, бібліотек та фондів наукової і навчальної літератури, фінансування капітального будівництва, ремонту та утримання будівель і спортивно-оздоровчих споруд, придбання технічних засобів навчання), диференційованих залежно від статусу, рівня акредитації, типу вищого навчального закладу, напрямів і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців [2].

IV. Висновки

Результати дослідження свідчать про необхідність підвищення фінансової автономії та самостійності ВНЗ. Необхідно розробити такі заходи, щоб у Державному бюджеті фінансування освіти обраховувалося не від національного доходу (10%), як нині, а від ВВП. Це збільшить частку державного фінансування в кошторисі витрат ВНЗ. Вважаємо за доцільне розширити можливості місцевих рад щодо надання фінансової допомоги ВНЗ шляхом створення стипендіальних фондів для мотивування студентів, які здобувають спеціальності, що є пріоритетними для відповідного регіону. Органи місцевої влади могли б фінансувати їх підготовку в додатковому обсязі за кошти місцевого бюджету.

Крім того, з метою налагодження фінансового механізму інвестування освітньої діяльності необхідно активніше залучати до фінансування юридичних осіб – підприємства, організації, установи, підприємців. Реалізація цих пропозицій сприятиме підвищенню ефективності державного фінансування системи вищої освіти в Україні.

УДК 378.014(477)

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ Й АУТНОМІЇ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Домбровська С.М.

кандидат історичних наук, доцент
Міжнародний слов'янський університет, м. Харків

Література

1. Закон України "Про освіту" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
2. Закон України "Про вищу освіту" від 17.01.2002 р. № 2984-III із змінами та доповненнями. – К. : Атіка, 2004. – 42 с.
3. Андрущенко В. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2004. – № 1. – С. 5–9.
4. Боголіб Т. Принципи управління вузом : монографія / Т. Боголіб. – К. : Знання, КОО, 2004. – 204 с.
5. Бойко Є.М. Сучасний стан та напрями реформування системи вищої освіти / Є.М. Бойко // Фінанси України. – 2006. – № 11. – С. 46–51.
6. Буковинський В. Фінансове забезпечення діяльності закладів вищої освіти / В. Буковинський // Фінанси України. – 2004. – № 3. – С. 57–66.
7. Вакарчук І. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи: Доповідь Міністра освіти і науки на підсумковій колегії Міністерства освіти і науки 21 березня 2008 р. / І. Вакарчук // Освіта і управління. – 2008. – Т. 11. – С. 6–20.
8. Верхоглядова Н.І. Управління конкурентоспроможністю вищої освіти в процесі формування людського капіталу : автореф. дис. ... д-ра екон. наук / Н.І. Верхоглядова. – Д., 2005. – 32 с.
9. Каленюк І.С. Економіка освіти / І.С. Каленюк. – К. : Освіта, 2003. – 236 с.
10. Каленюк І. Диверсифікація джерел фінансування освіти / І. Каленюк // Фінанси України. – 2007. – № 11. – С. 120–124.
11. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В.Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.
12. Фахова освіта в Україні та її трансформація в умовах переходу до ринкових відносин / [В.І. Куценко, О.А. Кириченко, В.В. Неженцев, В.П. Погребняк, А.Д. Ятченко]. – Х. : Акта, 1996. – 160 с.

Annotation

In the article the results of researches of processes of reformation of higher education in Ukraine are shown, analysed, normative documents, which regulate forming of educational space, and results of height of indexes of higher educational establishments of the state, the processes of improvement of educational process and difficulty with which clashed Ukrainian higher educational establishments.

Анотація

У статті висвітлено результати досліджень процесів реформування вищої освіти в Україні, проаналізовано нормативні документи, які регламентують формування освітянського простору, та результати покращення показників вищих навчальних закладів, процеси вдосконалення навчального процесу та труднощі, з якими зіткнулися українські вищі навчальні заклади.

Ключові слова

Вища освіта, реформа освіти, вищі навчальні заклади.

I. Вступ

Розбудовчі процеси, започатковані в галузі вищої освіти, значно сповільнюються через відсутність узагальненої концепції розвитку системи, теоретико-методологічних основ управління нею з огляду на найновіші досягнення науки, зміну світоглядної парадигми. Процеси, що відбуваються у вищій освіті, призвели до втрати монополії держави на певні ланки функціонування цієї галузі, у сфері вищої освіти виникла принципово нова ситуація. В результаті механізми, які в минулому забезпечували відносно стійкий стан галузі, перешкоджають її позитивному розвитку. Для галузі вищої освіти стає вкрай необхідним сталий розвиток. Фаза нестабільності завершується або деградацією системи, або формуванням більш досконалих механізмів, які дають змогу ефективніше досягати більш вагомих результатів. Звільнення від консервативних складових, які перешкоджають виходу із кризи, в межах системи вищої освіти зумовлює виникнення нових механізмів, які характеризуються підвищенням рівня самоорганізації та орієнтуються на майбутнє. Зазначимо, що стратегія управління не завжди збігається з основними тенденціями самоорганізації. Між ними нерідко виникає безліч розбіжностей, конфліктів, оскільки історично склалося, що в процесах вітчизняної самоорганізації одним із провідних факторів є держава. В період розбудови суспільства і реформування галузі вищої освіти значне послаблення ролі держави призвело до деструкції стабільності системи.

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що в специфічних умовах сьогодення особливої актуальності набуває теоретичне осмислення складних процесів управління

вищою освітою в Україні, що є однією з важливих проблем державного управління. Успішному розв'язанню згаданої проблеми сприятиме наукове обґрунтування нового змісту цієї підсистеми управління, перспектив його розвитку в процесі переходу України до ринкової економіки за умови партнерства між системою освіти, державою, суспільством. В Україні розробка концепції реформування вищої освіти входить до кола наукових інтересів таких визнаних вітчизняних фахівців, як В. Андрущенко, В. Козаков, К. Корсак, В. Кремень, К. Левківський, В. Луговий, М. Степко та ін.

II. Постановка завдання

Мета статті – розглянути можливість створення та удосконалення механізмів державного управління в сфері реформування вищої освіти.

III. Результати

Новий механізм управління освітою вимагає розвитку автономії навчальних закладів, яка має виявлятися на основі внутрішнього академічного контролю, зовнішнього контролю, послаблення регламентації всіх видів діяльності освітніх установ за умов виконання ними вимог державних освітніх стандартів.

Усі структурні перетворення у вищій освіті мають відбуватися в процесі інтеграції до європейського та світового освітнього простору.

Як свідчить практика багатьох європейських країн, однією з умов підвищення якості вищої освіти є посилення відповідальності вищих навчальних закладів за результати діяльності шляхом розширення демократичних засад їх функціонування та поглиблення університетської автономії. Водночас очевидним є і те, що ширша автономія вищих навчальних закладів неминуче призведе до більшої залежності їх від громадського контролю, а отже, й громадської підтримки.

Сьогодні автономія університетів в Україні та їхні академічні свободи регламентуються Законом України "Про вищу освіту", який визначає рамки автономії і самоврядування університетів у різних напрямках їхньої діяльності [1].

З урахуванням результатів широкого громадського обговорення Міністерством освіти і науки України було запропоновано остаточну редакцію проекту Закону "Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту»" [4].

Одним із кардинальних кроків забезпечення реальної автономії провідних вищих навчальних закладів стало затвердження Кабінетом Міністрів України Положення про дослідницький університет, проект якого пройшов широке громадське обговорення, при цьому більшість змістовних пропозицій зацікавлених сторін було враховано.

Критеріями діяльності таких університетів у більшості країн світу є наявність ваго-

мих наукових фундаментальних досліджень і прикладних розробок, зорієнтованих на створення і реалізацію високих технологій та інноваційний сектор в економіці, науці і техніці, наявність масштабної системи підготовки наукових кадрів за широким спектром спеціальностей, високий професійний рівень наукових та науково-педагогічних працівників, високий рівень інформаційної відкритості та інтеграції в міжнародну систему науки і освіти, здатність до формування інтелектуально наповненого інноваційного середовища, прагнення до лідерства у науковій та освітній діяльності на рівні регіону, країни, світу.

Велике значення для реалізації принципів автономії має подальший розвиток вищими навчальними закладами принципів громадського самоуправління.

За роки незалежності в Україні накопичено досвід функціонування систем громадської участі в управлінні вищою освітою. Головні роль серед них, безумовно, відіграють асоціації вищих навчальних закладів, ради ректорів і директорів вищих навчальних закладів, Громадська колегія при МОН та Громадська рада з питань вищої освіти при департаменті вищої освіти як відкриті системи, що активно взаємодіють з освітнім середовищем [3].

Але радикальні перетворення, які відбуваються у вищій освіті, ставлять нові завдання.

Передусім це можливість громадськості відповідально та результативно впливати на освітню політику, визначати головні пріоритети забезпечення якості вищої освіти.

Сьогодні державна політика у сфері вищої освіти повинна мати чітку скерованість на глобальний контекст всесвітніх перетворень. Необхідно чітко усвідомлювати, чому ми повинні реформувати діяльність вищих навчальних закладів і якою має стати роль держави та громадськості.

Необхідно переглянути співвідношення в управлінні освітньою сферою між державними та громадськими складовими. Значною мірою цьому сприяє створення Співпраці ректорів державних вищих навчальних закладів України.

Таким чином, реформування вищої освіти має і надалі бути спрямоване на розширення можливості громадян здобувати освіту у вищих навчальних закладах усіх рівнів акредитації та форм власності, підвищення ефективності їх діяльності та якості підготовки фахівців. Необхідно вдосконалювати механізм управління та фінансування, забезпечити інтеграційні процеси з іншими ланками освіти.

Розвиток вищої освіти має скеровуватися на забезпечення як потреб держави, так і потреб регіонів, сприяти підвищенню рівня економічної активності громадян.

На часі подальше удосконалення системи універсального доступу до вищої освіти. Мережа вищих навчальних закладів має бути трансформована на загальнодержавному і регіональному рівнях таким чином, щоб іти назустріч усім, хто бажає здобути вищу освіту, маючи для цього відповідні можливості та якісні показники.

У цьому контексті державно-громадське управління вищою освітою має бути спрямоване на подальшу демократизацію діяльності державних органів управління освітою та розвиток самоврядних асоціацій вищих навчальних закладів.

У сучасних умовах розвиток освіти перестає бути виключно справою держави, а стає полем багатоаспектної партнерської взаємодії центральних і регіональних державних органів з органами місцевого самоуправління, студентами та їх сім'ями, державними й недержавними освітніми закладами, педагогами, потенційними роботодавцями, громадськими об'єднаннями.

Демократизація управління освітою реалізується, перш за все, у залученні до цього процесу різних соціальних груп населення (викладачів, студентів, представників бізнесу та ін.).

Результатом модернізації управління системою вищої освіти має стати розробка й впровадження відкритої моделі, побудованої на принципах поєднання централізації та децентралізації, активного залучення всіх зацікавлених сторін до управління освітою, поєднання внутрішньої самооцінки вищих навчальних закладів і зовнішньої оцінки їх діяльності незалежними організаціями та експертами [2].

Звідси необхідність формування державно-громадських органів управління системою вищої освіти на рівні вищих навчальних закладів, здатних формувати пропозиції щодо подальшої стратегії реформування та удосконалення системи вищої освіти, проводити незалежну експертизу діяльності системи, визначати соціальне замовлення вищої освіти, здійснювати контроль за діяльністю державного апарату. Глобалізаційні процеси поставили також на порядок денний питання про нову філософію освіти, засновану на збереженні національної самоідентичності в оптимальному поєднанні з інтеграцією у світовий освітній простір.

У цьому контексті безперечно головна роль відводиться університетам, як генераторам різноманітних моделей розвитку вищої освіти, осередкам регіонального та транснаціонального співробітництва; розробникам новітнього змісту освіти, нових технологій навчання, прогресивних управлінських рішень.

Особливо це стосується національних університетів, де, у першу чергу, мають створюватися центри з вивчення питань розвитку вищої освіти, порівняльного аналізу сучасних систем вищої освіти, розробки

питань автономії, взаємодії суб'єктів державного і недержавного секторів вищої освіти.

Відомо, що для України курс на Євроінтеграцію є пріоритетним.

І тут ще одне завдання для університетів – знаходити оптимальний баланс між глобальними факторами і місцевою складовою освітніх та культурних цінностей, реалізувати принципи академічної свободи, автономії.

Потрібні нові підходи і формули фінансування вищої освіти, які базуються на новаторських принципах консолідованої участі різних джерел фінансування: громадських (державний і місцеві бюджети), приватних, комерційних (банківські позики), міжнародних організацій і фондів.

Глобальною залишається проблема захисту національного ринку освітніх послуг. Одним із ключових питань є забезпечення якості вищої освіти та державних стандартів у відповідній сфері.

Підвищення рівня відповідності вищої освіти вимогам сучасності, а також реалізація освітянської політики в сфері якості професійної підготовки можливі тільки з урахуванням функції сучасної школи як соціального інституту. Його функція проявляється в оновленні соціальних цінностей і норм за рахунок відпрацювання нових та переймання прогресивних цінностей зі світового освітнього досвіду, адекватних соціально-історичним умовам України.

Перехід до компетентного підходу при розробці державних освітніх стандартів вищої освіти є своєчасним і необхідним, оскільки інтегральне оцінювання якості підготовки випускника може бути найбільш повним тільки при визначенні його компетентності в обраній сфері професійної діяльності.

Використання компетентного підходу при розробці державних освітніх стандартів вищої освіти вимагає зміни поглядів на структуру, форму й зміст оцінювальних і діагностичних засобів для підсумкової державної атестації випускників за напрямками підготовки, а також на організацію управління якістю підготовки фахівців. Терміновим завданням вищої освіти є розробка нормативних вимог до професійної освіти на основі Національної рамки кваліфікацій, адаптованої до Європейської рамки кваліфікацій, які обумовлюються суспільним поділом праці, професійно-важливими якостями фахівця, а також потребами суспільства в професійних кадрах на майбутнє [4].

Розробка Національних рамок і системи кваліфікацій може бути здійснена тільки за безпосередньої активної участі соціальних партнерів. Це забезпечить зв'язок вищої освіти й підготовки кадрів з ринком праці та реальними потребами економіки.

IV. Висновки

Таким чином, з метою подальшого розвитку вищої освіти України необхідно: прийняти Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про вищу освіту" та розробити ряд нормативних актів та положень щодо його реалізації; здійснити заходи щодо оновлення стандартів вищої освіти, методичного забезпечення та форм організації навчального процесу, адже модернізація завжди починається із прийняття нової законодавчої бази, яка має тенденцію змінюватися не рідше ніж один раз на два роки, а то й щорічно. Нова модель управління освітою є відкритою і демократичною. У ній органічно поєднуються засоби державного впливу з громадським управлінням. Відкритість системи передбачає розширення управлінських можливостей громадської думки, меншу залежність управління від впливу конкретних посадових осіб. Вона змінює навантаження, функції, структуру й стиль центрального і регіонального управління якістю освіти: контроль і пряме втручання у навчальний процес мають поступитися місцем гнучкості, дієвості рішень, науково-методичним, прогностичним, експертним, інформаційним та іншим функціям.

Література

1. Збірник нормативних документів щодо організації навчального процесу у вищих навчальних закладах: проект / М-во освіти і науки України ; [за заг. ред. В.Д. Шинкарука ; уклад.: Л.О. Омеленович та ін.]. – К., 2008. – 199 с.
2. Луговий В.І. Управління освітою : навч. посіб. для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності "Державне управління" / В.І. Луговий. – К. : Вид-во УАДУ, 1997. – 302 с.
3. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. – 2002. – 24 квітня–1 травня.
4. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003–2004 рр.) / [за ред. В. Кременя ; авт. кол.: М. Степко та ін.]. – Т. : Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2004. – 147 с.